

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Збірник наукових праць
**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ
НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ**

**СЕРІЯ:
*ПСИХОЛОГІЯ***

**ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований У 1996 р.

Рівне -2004

ББК 74.20

0-59

УДК:37:371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. - 250 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості .

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор :

Хом'як Іван Миколайович - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Бех Іван Дмитрович - доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробієв Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович - доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна - доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський педагогічний університет ім.В.Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна - доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович - доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор (Національний університет "Острозька Академія");

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович - доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович - доктор педагогічних наук, професор (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович - кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 28.10.2004 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 - 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966—7281—07—8.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2004

26. Рубинштейн М.М. Психология и педагогика юности // Рубинштейн М.М., Игнатьев В.Е. Психология, педагогика и гигиена юности. М., 1926.
27. Рубинштейн М.М. Юность: По дневникам и автобиографическим записям. М., 1928.
28. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. М., 1946.
29. Смирнов В.Е. Порыв. Мечта: (Очерки по психологии юношеского возраста) // Детство и юность, их психология и педагогика: Педологический сборник / Под ред. К.Н.Корнилова, Н.А. Рыбникова. М., 1922.
30. Фельдштейн Д.И. Психология развивающейся личности. М; Воронеж, 1996.

Резюме

Статья посвящена анализу проблем, которые возникают в юношеском возрасте при планировании будущего и связанные с негативными переживаниями.

УДК 159.923.2: 616.89-008.444.9

В.Р.

Павелків

СИТУАТИВНИЙ ФАКТОР АГРЕСИВНОСТІ У САМОСВІДОМОСТІ ПІДЛІТКА

Актуальність дослідження зумовлена дослідженнями проблеми самосвідомості підлітків з агресивною поведінкою. В даний час в психологічній науці і практиці підвищується інтерес суб'єктивного. Самосвідомість виступає ядром особистості в багатьох дослідженнях, основною характеристикою якої є цілісність у власному Я. Структуру самосвідомості задає Я-концепція, яка може бути представлена як когнітивна система, виконуюча роль регуляції поведінки. Також особливе місце в дослідженні займає вивчення феномену вербальної агресії в контексті зростання загальної агресії у підлітків.

Ключові слова: самосвідомість, агресія, підліток, ситуативний фактор, міжособистісні відносини.

Постановка проблеми

На сучасному етапі життя найактуальнішою з проблем є зростання агресивності підлітків. Це пов'язано передусім із загальною соціальною напруженістю, психологічною неврівноваженістю всього суспільства, що переживає перехід до ринкових відносин, зростаючу кризу соціальної системи. Інтерес науковців до проблем агресії, агресивності, агресивної поведінки останнім часом також значно зріс. Дослідниками вивчалися особливості агресивної поведінки осіб різних вікових груп (Н.В.Анікіна, М.Дерешкявічус, С.М.Єніколопов, Л.Йовайша, Л.С.Славіна, С.Г.Шебанова та ін.), проблеми агресивності у зв'язку з вирішенням конфліктів (Г.В.Васильєва, В.В.Ковальов, Є.Квятковська-Тохович, В.С.Мерлін, М.С.Неймарк), у зв'язку з емоціями (В.К.Вілюнас, Т.Дембо, Д.Зілман, К.Ізард, Я.Рейковський та ін.), у зв'язку з фрустрацією (А.Бандура, Д.Доллард, М.Мауер, І.Міллер, Р.Сієра та ін.). Незначна кількість досліджень була присвячена вивченню взаємозв'язків агресивності з тривожністю, невротизмом, окремими ситуативними факторами, що визначають формування самосвідомості агресивних підлітків.

Життя засвідчує, що повністю "застрахувати" людину від здійснення агресивних вчинків неможливо, оскільки агресія викликається комплексом різних факторів, зокрема ситуативних, повністю передбачити які неможливо. Саме тому агресія може бути – і є "продуктом" як агресивних, так і не агресивних за характером індивідів. Все це відображується практичною психологією, в якій існує перевага різних корекційних систем по зниженню агресивності у агресивних підлітків над профілактичними системами для неагресивних індивідів.

На нашу думку, проведення певних профілактичних заходів дозволить мінімізувати вірогідність прояву агресивних реакцій у неагресивних індивідів через самопідготовку людини до "зіткнення" з феноменом агресивної поведінки, підвищення можливості саморефлексії в потенційно агресивних ситуаціях, формування відповідних установок до агресивної поведінки.

Результати теоретичного аналізу

У кожної людини самосвідомість розвивається особисто, виходячи із загальних закономірностей психічного розвитку індивіда. Самосвідомість – це ставлення індивідуума до самого себе, що виникає в певних умовах, обставини яких підштовхують індивіда за межі самого себе, до самооцінки зі сторони позиції, що приймається за істину, за критерій його суспільного становища і соціальних якостей. Тобто індивід стає на позицію іншого суб'єкта, відрізняючи себе від нього і разом з тим ототожнює себе з ним ідеально. Ця риса самосвідомості дає змогу розумної людини не тільки відокремити себе від іншого світу, а й протиставити себе самій. Разом з тим у самосвідомості відбувається усвідомлення самого себе не як чогось абсолютно відокремленого від світу, а у різноманітних відносинах з ним.

Самосвідомість розкриває перед собою цілий спектр можливостей самореалізації та саморозвитку особистості, які неможливі без участі інших людей, без спілкування з ними.

Самосвідомість – це духовний процес, в якому суб'єкт співвідносить себе з об'єктивним світом і знаходить в ньому своє місце і орієнтири для подальшої діяльності. Тобто найглибшою субстанцією суспільства є людина.

Проблема самосвідомості є надзвичайно складною. Існує цілий ряд термінів, які описують ту чи іншу форму самосвідомості („Я-образ”, „Я-концепція” та ін.), і велика кількість емпіричних досліджень

присвячена цим феноменам.

Як і інші психічні характеристики, тенденція мислити про себе та свої переживання переходить від людини до людини. В зв'язку з цим існують глобальні ситуаційні детермінанти само рефлексивних тенденцій. Ситуаційні фактори, змушуючи індивіда в більшій чи меншій мірі усвідомлювати самого себе, можуть слугувати зовнішніми детермінантами агресивної поведінки. Наприклад, чим більше людей у групі, тим більша вірогідність того, що людина так і залишиться не ідентифікованою і тим менше його відчуття відповідальності. Самосвідомість відноситься до станів, в яких увага концентрується на власних установках, цінностях та інших характеристиках індивіда. Безліч ситуацій, особливо в яких висока вірогідність залишитися анонімними чи можливість не залучатися до персональної відповідальності можуть погіршувати здатність до усвідомлення самого себе і посилювати агресивність.

В протизагострення вияву агресії, загострення самосвідомості може послабити агресію. Дослідження в цій області сконцентрувались на тому, яку роль відіграє процес самосвідомості в зниженні агресії. Можна зробити висновок: якщо самосвідомість включає в себе більшу увагу по відношенню до особистісних норм і стандартів, то ефект від активізації цього процесу буде залежати від конкретних цінностей і норм людини. Якщо процес самосвідомості розкриває агресію як дещо нормальне і рахує таку модель поведінки допустимою, увага маючи своїм об'єктом внутрішній світ, посилить значущість цих цінностей, тим самим збільшивши вірогідність чи інтенсивність неприкритого насильства. На протизагострення цьому, якщо агресія розглядається як дещо негативне і рахується неприйнятним типом поведінки, загострення самосвідомості посилить виключно ці цінності, тим самим зменшивши вірогідність сили атаки.

Ці припущення були перевірені рядом сімейних експериментів. Базова процедура, ціль якої полягала в активізації процесу самосвідомості, полягала в тому, що досліджувані, чий рівень самосвідомості характеризувався як високий, мали можливість бачити власне відображення в дзеркалі. Як і передбачалося, дзеркало сприяло прояву агресії досліджуваними.

Поведінка людини, як відомо, обумовлюється не лише постійними факторами, а й конкретною ситуацією, в якій вона знаходиться. А відносно сильна обумовленість ситуативними факторами виступає однією з особливостей поведінки підлітка (внаслідок того, що її особистісна структура ще не затвердилась). Саме ці фактори у вигляді різних міжособистісних конфліктів, провокацій відіграють важливу роль у виникненні агресивної поведінки у неагресивних за характером особистостей.

Головним ситуативним фактором агресивної поведінки підлітків можна вважати провокацію (конфлікт), яка містить вербальний або фізичний напад. При цьому специфіка психіки підлітка сприяє появі конфліктних ситуацій майже на всіх рівнях її соціальних зв'язків. Основними типами конфліктів в цьому віці вважаються наступні: сімейні (з батьками) – пов'язані з притаманною підліткам реакцією емансипації; шкільні (з педагогами) – обумовлені тією ж причиною; міжособистісні (з однолітками) – пов'язані із певною емоційною нестабільністю, підвищеною чутливістю, імпульсивністю поведінки підлітка.

Слід також звернути увагу на тип (стратегію) поведінки в конфліктних ситуаціях, яку найчастіше обирають підлітки. Їх перша реакція часто буває імпульсивною, при цьому наслідки можуть не усвідомлюватися. Крім цього, сьогодні можна вести мову про поширення такої стратегії поведінки в конфлікті, як конкуренція. Формальне підтвердження сильного впливу різних провокацій на актуалізацію агресивної поведінки були отримані в ряді експериментів. Так американський дослідник Тейлор та його колеги виявили, що більшість людей реагують на фізичну провокацію рішучою контратакою.

Аналогічні результати були отримані при дослідженні впливу вербальної агресії. Цей тип агресії, як відомо використовується частіше ніж фізична, але його наслідки можуть бути не менш серйозні. Крім цього, деякими дослідниками була встановлена тенденція переростання вербальної агресії у відкриту фізичну агресію. Враховуючи це вивчення феномену вербальної агресії в контексті зростання загальної агресії являється достатньо актуальним.

Наступним фактором вияву агресивної поведінки є міжособистісні відносини, як реакція людини на напад. Р.Берон та Д.Річардсон вказують на дві основні функції, які виконуються агресією у вигляді помсти:

- помста як захист;
- помста як засіб підтримати свою гідність в очах інших.

За даними дослідників вже одна думка про те, що інша людина бажає нанести їй шкоду може стати адекватним стимулом агресії. Тобто сприйняття ворожих намірів іншої людини може опинитися таким же важким, як і реальні наміри цієї людини. На основі цього ми можемо виявити, що за агресивні дії люди схильні приймати насамперед ті, які мали намір або були не спровоковані нанесенням шкоди або деструктивні дії в цілях самозахисту, навпаки, не так часто вважаються агресивними.

В цілому ситуативна агресія підлітків в більшості випадків має наступні характерні риси:

- агресивні дії викликаються потребою в самозахисті;
- вони мають взаємний характер;
- супроводжуються емоціями ворожості;
- не направлені на „заборонений” об'єкт (слабкий супротив, дорослий, особа протилежної статі);
- не містять особливо жорстоких прийомів;
- відношення підлітків до своїх агресивних дій є негативними.

Все вище сказане дає змогу стверджувати, що негативні фактори є одними з найважливіших причин виникнення агресивної поведінки підлітків. Актуальність їх подальшого вивчення обумовлюється тим, що

вони стимулюють агресію не лише по відношенню осіб, схильних до такої поведінки, але і по відношенню до неагресивних людей (підлітків).

Висновки

Зовнішні детермінанти агресії – це ті особливості оточення чи ситуації, які підвищують вірогідність виникнення агресії. Більшість з цих детермінант тісно асоціюються з станами фізичного оточення. Різноманітні аспекти ситуацій міжособистісної взаємодії, можуть підштовхувати індивіда до актуалізації агресивних реакцій.

Агресія може як посилюватись так і послаблюватись за рахунок тих аспектів ситуацій, які впливають на ступінь та характер особистісної самосвідомості. Коли підліток співставляє свої вчинки з потенційною реакцією потерпілого чи представників органів говорять про громадську самосвідомість; коли людина сконцентрована переважно на власних думках і хвилюваннях говорять про приватну самосвідомість. Кожен з цих типів особистісної самосвідомості сприяє пониженню вірогідності прояву агресивних реакцій. Аналогічним шляхом зниження рівня особистісної самосвідомості сприяє виникненню агресії.

Література

1. Ю.М. Швалб Целеполагающее сознание (психологические модели и исследования). – К.: Миллениум, 2003. – 152 с.
2. О.Б.Дроздов, М.А.Скок Проблемы агрессивной поведінки особистості: Навчальний посібник. – Чернігів, 2000. – 156 с.
3. Психология человеческой агрессивности: Хрестоматія. – Мн., 2003. – 656 с.
4. Аронова Е.А., Моросанова В.И. Регуляторная роль самосознания в старшем школьном возрасте // Журнал прикладной психологии. – 2004. - № 1. – С.31-39.
5. Столин В.В. Самосознание личности. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983.
6. Петровский А.В. Быть личностью – М.: Педагогика, 1990. – 110с.
7. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2т.- М.: Педагогика 1980,- т1.-232с.
8. Дж. Капра, Д. Сервон Психология личности – Спб.: Питер, 2003.-640с.

Резюме

В статье рассматриваются особенности влияния ситуативного фактора на самосознание агрессивных подростков. Ситуативные факторы принуждают индивида осознать самого себя и могут служить детерминантами саморефлексивных тенденций. В противовес проявления агрессии, обострение самосознания может уменьшить агрессию. Агрессия может как повышаться, так и понижаться за счет тех аспектов ситуации, которые влияют на степень и характер личного самосознания.

Summary

Actuality of investigation is stipulated for the problem of self-consciousness of the teen-agers with aggressive behavior. Today in psychological science and practice increase the interest to the notion of subjectivity. Self-consciousness is the nuclear of personality in many investigations, the main character of which is intact of personal "I".

The structure of self-consciousness makes up "I"-conception, which may be introduced, as a cognitive system that carries out the role of behavior regulation. The special place in investigation takes the study of verbal aggression in the context of increasing of the common juve line aggression.

УДК 371.01+37.018

О.М. Павелків

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА УМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ ШКІЛЬНОЇ МАТЕМАТИКИ

Стаття висвітлює детермінуючий вплив організаційно-предметного середовища, що створюється на уроках математики, на формування професійного самовизначення старшокласників, розвитку у них дієвого інтересу до підприємницької діяльності.

Ключові слова: самовизначення, підприємницька діяльність.

Постановка проблеми

Українська держава пов'язує свій подальший розвиток із соціально-орієнтованою ринковою економікою, яка функціонує на засадах конкуренції та підприємливості, співіснуванні різноманітних форм власності. Такі стратегічні орієнтири господарювання вимагають сформованості у населення країни адекватної системи цінностей, глибоких економічних знань, практичних умінь та особистісних якостей, які дозволять людині приймати виважені рішення та брати на себе відповідальність за їх якісне виконання. Особливо гостро відчувається об'єктивна необхідність підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення, невід'ємною складовою якої є виховання в учнів стійкого та дієвого інтересу до майбутньої професії під час вивчення профільних курсів математичного напрямку.

ЗМІСТ

Передмова	3
Булах І.С. Відповідальність як інтегративний компонент моральної самосвідомості підлітка	4
Воробійов А.М. Проблема самореалізації особистості як соціального явища в системі „суспільство-індивід”	9
Карпенко З.С. Аксіогенетичні етапи становлення Я-концепції	12
Ложкін Г.В., Воляннюк Н.Ю. Структурно-змістовні характеристики професійної самосвідомості тренера-викладача	14
Носков В.И. Самосознание как детерминанта поведения личности	19
Павелків Р.В. Особистісна норма як структурний компонент моральної свідомості та самосвідомості	23
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Детермінація моральної поведінки дітей когнітивно-мотиваційними змінами моральної свідомості	26
Бігунова С.А. Культурологічно орієнтоване навчання як детермінанта розвитку самосвідомості особистості	30
Боровець О. Вплив колективістської та індивідуалістської спрямованості на самосвідомість підлітків	33
Бордюк В.М. Механізми самооцінки старшокласників у контексті процесу їх науково-дослідницької діяльності	36
Бреусенко-Кузнєцов О.А. Екзистенціальний аспект проблеми ціннісного виховання засуджених	38
Вронська В.М. Значення педагогічних інновацій для морального розвитку та самосвідомості учнів	42
Главінська О.Д. Детермінований вплив соціальних інститутів на формування самосвідомості молодшого школяра	43
Горбань Г.О. Структура формування професійної самосвідомості	46
Григорчук І.С. Волевиявлення як чинник морального становлення у світлі християнської духовної традиції	48
Дєдова Т.В. Часові детермінанти феномену сновидінь індивіда у циркадіанному періоді	51
Дружиніна І.А. Проблема становлення самосвідомості в процесі формування гармонійно розвиненої особистості студентів-психологів	54
Завацька Н.Є. Місце самосвідомості особистості в процесі соціально-психологічної адаптації	56
Залужна А.Є. Деструктивний вплив „масовизації” на моральну самосвідомість особистості (етнопсихологічний екскурс)	60
Іваник Г.С. Про деякі підходи до експериментального вивчення позитивного мислення старшокласників у парадигмі цілісності самосвідомості	64
Івашкевич Е.З. Психологічні особливості розвитку самосвідомості особистості засобами літератури	68
Квашук О.В. Телебачення як чинник формування моральної свідомості школярів	72
Кіт Н.В. Виховання національної свідомості молодших школярів	75
Климчик Т.В. Формування моральних цінностей старшокласників в умовах дитячого хорового колективу	78
Клочек Л.В. Роль процесів ідентифікації і відособлення у формуванні самосвідомості у підлітковому і ранньому юнацькому віці	81
Когутяк Н.М. Самоусвідомлення автентичності в контексті духовно-морального розвитку особистості	83
Козерацька Н.М. Моральна самосвідомість та її показники у студентів-першокурсників технічного вузу	85
Комаровська В.Л. Особливості економічної самосвідомості суб'єктів соціального простору	87
Корчакова Н.В. Презентація образу Я в інтернет-комунікації як психологічна проблема	90
Косарева О.І. Вплив дитячо-батьківських взаємин на формування самосвідомості дошкільника	94

Красновський В.М. Архитектура самосознания в опыте социального пространства подростка	98
Красновський В.М. Розвиток толерантних взаємовідносин підлітків в умовах соціального відчуження	104
Крошка О.І. Проблема усвідомлення індивідуально-психологічних властивостей як умова самовизначення старшокласників.....	110
Кулагіна Л.М. Особливості діагностики готовності особистості підлітка до здійснення морального вибору	113
Кулаков Р.С. Вплив навчання та виховання на формування моральної свідомості та самосвідомості у молодшому шкільному віці	117
Литвин-Кіндратюк С.Д. Соціально-історичні контури соматичного самовизначення суб'єкта харчової активності	121
Мельник О.В. Психолого-педагогічне проектування профорієнтаційної роботи зі старшокласниками	124
Михальчук Н.О. Смыслоутворення особистості як психологічна проблема	128
Михальчук Ю.О. Аналіз психологічного змісту поняття етнічної самосвідомості у сучасній науці ...	131
Моначин І.Л. Протистояння як фактор особистісного самостворення.....	135
Новотна М.А. Психологічні особливості самосвідомості підлітка в сучасному правовому полі	137
Одолінський В.Г. Проблемне поле майбутнього у свідомості старшокласників	140
Павелків В.Р. Ситуативний фактор агресивності у самосвідомості підлітка.....	145
Павелків О.М. Психологічні особливості та умови професійного самовизначення старшокласників у процесі вивчення курсу шкільної математики.....	148
Пальчевський С.С. Акмеологічні основи технологізації самовизначення особистості у процесі її підготовки до творчої професійної діяльності.....	152
Петренко В.В. Виховання національної самосвідомості особистості в процесі вивчення української народної пісні	156
Петренко О.Б. Проблема становлення гендерної самосвідомості особистості: теоретичний аспект ...	159
Потапчук Є.М. Збереження психічного здоров'я особистості як соціально-психологічна проблема ...	164
Прохоров Б.І. Творча уява як чинник саморозвитку дитини-дошкільника	164
Рашковська І.В. Образ ідеального „Я” в структурі моральної самосвідомості підлітка	168
Рудюк О.В. Ідентифікаційні структури особистості в контексті аналізу концепту самосвідомості	170
Сардига О.В. Індивідуальний підхід до учня у процесі виставлення оцінки	172
Севастьянович Н.М. Системний підхід до вивчення особистості	175
Сіранчук Н.М. Розвиток моральної самосвідомості у дітей та підлітків	178
Смалько М.Ф. Формування Я-концепції як важливий фактор самоусвідомлення обдарованої особистості.....	182
Смольська Л.М. Подвійна природа щастя в особистісному вимірі.....	186
Софіянчук З.С. Вплив статевих відмінностей на розвиток соціального інтелекту дошкільників	189
Співак Л.М., Романова О.В. Проблема співвідношення між поняттями „Я-концепція” та „Я-образ” особистості у психології	193
Ставицька О.Г. Паралінгвістичні засоби мовлення вчителя та усвідомлення моральних вимог вихованцями	198
Сторож О.В. Аналіз основних теоретико-методологічних підходів до вивчення і розвитку самосвідомості особистості	202
Суслова Н.В. Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку самосвідомості.....	207
Тимощук Н.С. Формування самосвідомості старшокласників у процесі особистісно орієнтованого виховання	209
Ткач Т.В. Діалектика інтересів особистості і суспільства в системі безперервної освіти	212
Ткачук Т.Л. Особистісні новоутворення як умова лібералізації моральних цінностей підлітків.....	216
Уличний І.Л. Формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників у теорії і практиці шкільної профорієнтації	219

Філоненко М.М. Екологічна самосвідомість як основа особистісного становлення.....	223
Шевчук О.А. Роль системної валеологічної настанови у формуванні гендерних стереотипів серед підлітків	225
Шугай М.М. Психологічний аналіз генези національної самосвідомості особистості	232
Юрченко В.М. Духовна природа людської свідомості та підсвідомості	235
Яцюк Н.О. Формування моральної рефлексії молодших школярів у навчально-виховному процесі	237
Відомості про авторів	245

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І
ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

СЕРІЯ:

Психологія

*ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ*

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Суходольський В.І., Галабурда О.П.

Здано до набору 01.11.2004 р. Підписано до друку 3.11.2004 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк

різографічний. ум друк. арк. 27,96. Обл. вид. арк. 2,8,38. Замовлення №• 17/1. Тираж 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний: гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного
університету 33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12,
тел. 26-48-83

0-59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненською державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. — 250 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20